

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. Розглянуто шляхи та фактори становлення України як постіндустріального суспільства. Визначено можливі типи постіндустріального розвитку України — як поступовий розвиток економіки, шокова терапія економіки, постіндустріальний стрибок. З'ясовано коло обмежень для подальшого інноваційного розвитку країни, перевага в державній економічній політиці прямим адміністративним важелям над непрямими стимулами інвестиційно-інноваційного розвитку на мікро- і макрорівні, нерівномірність економічного розвитку та галузеві дисбаланси. Позитивні тенденції пов'язані з наявністю людського капіталу, а саме — надзвичайно великою відсотковою кількістю людей, які мають вищу освіту, високий науковий та творчий потенціал, необхідний для інноваційного розвитку нації. Визначено завдання поглиблення зусиль у сфері міжнародного обміну та створення інформації, оскільки прорив у цій сфері зможе надати Україні достатньо інвестицій для розвитку економіки країни у необхідному напрямі.

Ключові слова: Україна, постіндустріальне суспільство, перспективи.

Аннотация. Рассматриваются пути и факторы становления Украины как постиндустриального общества. Определены возможные типы постиндустриального развития — как постепенное развитие экономики, шоковая терапия экономики, постиндустриальный прыжок. Выяснен круг ограничений в аспекте инновационного развития украинской экономики. Это: финансовые ограничения, неразвитость индустриальной базы, отсутствие продуманной, ориентированной на длительную перспективу стратегии постиндустриального развития страны, преимущественное внимание в государственной экономической политике прямым административным рычагам над непрямими стимулами инвестиционно-инновационного развития на микро- и макроуровне, неравномерность экономического развития и отраслевые дисбалансы. Позитивные тенденции связаны с наличием человеческого капитала, а именно — чрезвычайно большим процентным числом людей, которые имеют высшее образование, высокий научный и творческий потенциал, необходимый для инновационного развития нации. Определена задача углубления усилий в сфере международного обмена и создания информации, поскольку прорыв в этой сфере может предоставить Украине достаточно инвестиций для развития экономики страны в необходимом направлении.

Ключевые слова: Украина, постиндустриальное развитие, перспективы.

Abstract. There are discussed the ways and factors of becoming Ukraine as a post-industrial society. Possible ways of postindustrial development — as gradual development of economics, shock therapy of economics, postindustrial jump — are defined. The circle of limitations in respect of innovative development of Ukrainian economy is revealed. These are: financial limitations, backwardness of industrial base, absence of thought-out long-term strategy of postindustrial development of the country, privileges in state economic policy of direct administrative control levers over indirect incentives of investing and innovative development on the micro- and macro-levels, unevenness of economic development and dis-balances of branches. Positive tendencies are dealt with human capital, that is extremely large quantity of persons with high education, scientific and creative potential which is of need for innovative development of the country. The task is

¹ □ Chuk O.V., Ph.D. in Economics, Associate Professor, Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman, Kyiv, Ukraine.

nominated to deepen efforts in the sphere of international exchange and creation of information as the hold-up in this sphere can present sufficient investments for development of economics of Ukraine in needed orientation.

Key words: *Ukraine, postindustrial development, perspectives.*

Постановка проблеми. Сьогодні людство в цілому і кожний окремий регіон світу зокрема обирають певні шляхи свого майбутнього. Формується і майбутнє української нації, яке буде залежати як від загальносвітових тенденцій, так і від специфічних рис розвитку. Чи варто робити радикальні кроки до утворення нового прогресивного виду суспільства? Адже новітнє економічне суспільство, яке відповідає на проблемні питання нашого часу — це постіндустріальне суспільство, досягти рівня розвитку якого прагнуть всі країни.

Співробітники Гудзонівського інституту Т. Кан, У. Браун і Л. Мартел розробили оригінальний сценарій для Америки і всього світу на наступні 200 років. На їхню думку історична ера постіндустріалізму — це ера загального достатку, широких контрастів і взаєморозуміння між народами. Класики світової економіки Д. Бел, А. де Сен-Сімон, О. Конт, Дж. Ст. Міль, К. Кларк, Ж. Фурастьє, Є. Тофлер [1] визнавали це суспільство як провідну ланку майбутнього світу. Визначення перспектив у цьому відношенні України є не тільки суто науковою, а й практичною проблемою, спрямовано на аналіз можливостей та умов досягнення суспільством рівня розвитку, які поставили б його на рівень найпотужніших і найвпливовіших країн світу.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема постіндустріального суспільства вивчалась на пострадянському просторі як вітчизняними [1—7], так і зарубіжними [8; 9] науковцями. Зокрема, українські дослідники визначають, що на сьогодні для України найперспективнішим є шлях розбудови постіндустріального суспільства. Проте, аналіз дослідників зосереджується, здебільшого, на вивченні сучасного стану української економіки і продуктивних сил, тоді як варто приділити більше уваги проблематиці структурних соціальних змін, включаючи суспільну ментальність українського суспільства.

Мета статті — дослідження перспективи становлення в Україні індустріального суспільства.

Основні результати дослідження. Постіндустріальне суспільство — це суспільство, в економіці якого внаслідок науково-технічної революції та зростання прибутків населення пріоритет виробництва перейшов із сфери товарів до сфери послуг. Виробничими ресурсами стали знання та інформація, головною силою економіки — наукові розробки, якостями працівника — рівень освіти, креативність, професіоналізм. Це суспільство, в якому більше 60 % працездатного населення зайняте у сфері нематеріального виробництва.

Перш ніж розпочати розгляд перспектив України, необхідно встановити основні фактори, які впливають на трансформаційні процеси економіки та є невід'ємною частиною постіндустріального руху це:

- людський капітал;
- інновації;
- інвестиції;
- інтеграційні процеси та глобальний капітал.

Під економікою знань слід розуміти такий щабель розвитку економіки суспільства, коли відбувається зміщення зайнятості населення зі сфери виробницт-

ва матеріальних благ до розробки та впровадження інформації, нематеріальних послуг і нових наукових технологій. Однією із функцій економіки знань є підтримка та творення економіки інновацій, у той час як економіка інновацій створює умови для існування економіки знань, вимагаючи високої кваліфікованості та креативності від людини [10, с. 8].

Характерною ознакою інноваційного суспільства та створення економіки знань є те, що генерація нових знань та інформації набуває статусу пріоритетної стратегічної діяльності, в ході якої виробляється конкурентоздатний продукт у вигляді не лише нових технологій, відкриттів, винаходів, товарів, послуг і тому подібне, а й оригінальних підходів (парадигм, концепцій, ноу-хау) у підприємстві, політиці, культурі, мистецтві, медицині, духовній сфері. Виходячи з цього збільшується актуальність духовно-морального забезпечення національного шляху розвитку в цілому, який обумовлюється комплексністю ефективного функціонування всіх сфер діяльності людини: економічної, фінансової, науково-технічної, соціальної, виробничої, культурно-духовної і т.д. Тобто задля підтримки ефективності та креативності працівників, особливо пов'язаних з різноманітним науково-технологічним або інноваційним устаткуванням, необхідно вкладати кошти до саме тієї частини сфер послуг, яка пов'язана із задоволенням нагальних потреб людини, а саме освіти, охорони здоров'я, медицини, соціального захисту і т. п. Таким чином, акцент інвестицій у постіндустріальному суспільстві зміщується не лише в бік інновацій, а й у бік розвитку людського капіталу, його захисту, заохочення, продуктивності та в першу чергу освіти.

Глобальний капітал — це капітал, який уже не можна однозначно віднести до жодного національно-державного утворення. Він певною мірою є наддержавним, наднаціональним і керується, передусім, виходячи зі своїх власних корпоративних інтересів та стратегій розвитку, які можуть і не збігатися з інтересами та стратегіями національних держав, на території яких він оперує. Розвиток економіки, територіальна експансія і функціональна диверсифікація наднаціонального капіталу є однією із найважливіших передумов подолання національного економічного відокремлення і зростання цілісності світового господарства [11, с. 15].

Він утворюється внаслідок посилення процесів глобалізації та міжнародного поділу праці. Основним позитивним ефектом посилення фактору глобального капіталу у постіндустріальному суспільстві є обмін досвідом і технологіями між державами, необхідний для подальшого розвитку людства у умовах економіки знань. Поряд з реально функціонуючими ринками прискорено розвиваються віртуальні світові ринки капіталу, які використовують новітні інформаційно-комунікаційні технології та породжені ними новітні фінансові інструменти. Це призводить до випереджальних темпів розвитку світових грошових ринків і ринків короткострокового капіталу, а також до темпів зростання обсягів світової торгівлі та прямих інвестицій.

Усі ці фактори взаємопов'язані і напряду залежать один від одного. Розвинутий людський капітал сприяє стрімкому розвитку та якості інноваційних процесів. Інновації покращують умови розвитку людського капіталу, підтримують економіку, забезпечують притік інвестицій. Останні сприяють розвитку людського й глобального капіталу та інноваційної діяльності. А стрімкий розвиток

глобального капіталу сприяє інтеграційним процесам, які, внаслідок включення країни у взаємовигідні економічні зв'язки, здатні стрімко покращити економічну ситуацію в країні.

Ці фактори є ключовими, але слід зазначити, що їхній поступовий розвиток можливий лише в тому випадку, якщо всі інші ланки економічної діяльності, починаючи від нормативно-правової бази і закінчуючи формуванням раціонального бюджету країни, будуть працювати максимально ефективно.

Розглянемо Україну крізь призму зазначених факторів, які формують будь-яку постіндустріальну державу:

Людський капітал України можна розглядати з двох точок зору: як позитивної, так і негативної. Позитивною характеристикою людського капіталу України є надзвичайно велика відсоткова кількість людей, які мають вищу освіту, високий науковий і творчий потенціал нації. Негативні ж риси формуються у першу чергу у зв'язку із несприятливою екологічною ситуацією, відносно низькому рівні життя [12, с. 4], нездатності держави втримати наукову еліту молоді, яка шукає кращого життя за кордоном. Як результат, людський капітал України руйнується низькою тривалістю життя, відсутністю достатньої кількості фахових місць, бідністю, демографічними проблемами, «відтоком мізків» [13, с. 76] і т.д. Але незважаючи на це, слід зазначити, що все таки України має потужний людський капітал, хоч і не може ним вдало розпоряджатися.

Розвиток інноваційного капіталу України, на жаль, не є пріоритетною ланкою державної економіки і нерідко фінансується за залишковим принципом [10, с. 20—21], хоча й має надзвичайно високий потенціал. Так, Україна має потужний людський капітал, який можна і потрібно залучати до науково-дослідницької діяльності та впровадження, як наслідок, її результатів у виробництві. Міф про невикористаність і нераціональність фінансування інновацій дуже легко розпадається. Якщо ви фінансуєте кілька інновацій, то хоча б одна із них, яка приживеться на ринку, може не лише окупити затрати на всі інші, а й надати великий прибуток і сприяти стрибку економічного розвитку країни та створення все більшої кількості підприємств нової економіки. Так, наприклад, Yahoo-пошукову інтернет-систему, яка налічує близько 1000 співробітників, на біржі оцінили дорожче таких підприємств, як Boeing чи Daimler-Chrysler, що мають чисельність зайнятих відповідно у 200 і 500 разів більше.

Головною метою інвестиційного капіталу є підтримка економіки та інноваційної діяльності. За рівнем залучення інновацій спрямованих на трансформаційні перетворення економіки країни можна чітко визначити її занепокоєність цими питаннями. На жаль, проблеми інвестицій в Україну є найболючішими на сьогоднішній день, тому що Україна на даний момент не в змозі запевнити інвесторів, що їхні кошти будуть у безпеці і приносять їм стабільний прибуток. Тому недостатній розвиток цієї сфери економіки гальмує постіндустріальні процеси в Україні.

Якщо ж говорити про наших західних сусідів, яких можна сміливо віднести до постіндустріальних держав, то їхня позиція також не є однозначною. Для них у першу чергу вигідно мати на сході від себе економічно розвинену країну та вести з нею взаємовигідну співпрацю. Підписання Угоди про асоціацію України з ЄС (2014) і початок її реалізації від початку 2015 р. є суттєвим кроком у цьому напрямі. Втім реальні перспективи членства України не є скільки-

небудь чітко визначеними. Для того, щоб увійти в ЄС, Україна має в першу чергу довести усьому світові, що вона є перспективна, розвинена та конкурентоспроможна країна. Держави Заходу безумовно підтримуватимуть Україну у її становленні та розвитку, але можна бути впевненим, що на 95 % успіх становлення України як постіндустріального суспільства залежить саме від народу України.

Україні потрібні ринкові механізми, що роблять розвиток науки, впровадження її досягнень економічно вигідними, такими, що приносять зиск і науковцю-розробнику і підприємцю. На жаль, у нашому господарстві такі механізми ще відсутні, а натомість існує низка обмежень для подальшого інноваційного розвитку української економіки. За В. М. Гейцем і В. П. Семиноженко, це:

- «Фінансові обмеження. Останнім часом відбувається природне зниження рентабельності конкретних проектів, що вимагає збільшення інвестицій в основний капітал, оскільки строк окупності нового проекту став значно довший, ніж раніше. В цей час ситуація на ринку капіталу принципово не змінилася: терміни кредитування не збільшилися, ставки кредитування знижуються дуже повільно. Це спричиняє нижчу рентабельність українського бізнесу. Також, треба врахувати глобальне уповільнення темпів економічного зростання, яке призвело до перерозподілу світових потоків прямих іноземних інвестицій. Так, скоротилися інвестиції до США і Європи, їх місце поступово займає Китай. На тлі таких подій у світі та внутрішньої політичної й економічної нестабільності інвестиційні потоки до України демонструють стійку тенденцію до зниження.

- Нерозвиненість індустріальної бази, що проявляється у вкрай високій залежності економіки від кон'юнктури ринків сировини і енергоносіїв. Це, відповідно, призводить до інфляції витрат. Найявніше ця ситуація проявилась останнім часом на ринку нафти, бензину та газу, коли підвищення цін на енергоносії призвели до стрімкого зростання виробничих витрат усіх галузей української економіки, що спричинило і продовжує спричиняти величезні збитки та втрату ринків.

- Відсутність продуманої довгострокової стратегії постіндустріального розвитку України, що проявляється у номінальних гаслах напередодні виборів і в реальній бездіяльності програм протягом останніх років.

- У державній економічній політиці переваги здебільшого надаються прямим адміністративним важелям, тоді як фактично відсутніми є непрямі стимули інвестиційно-інноваційного розвитку як на макрорівні, так і на мікрорівні» [10, с. 227].

- «Нерівномірність територіального розподілу. Нагальною є проблема нерівномірного економічного розвитку регіонів і галузеві дисбаланси. Так, схід України і частково північ є розвиненішими у напрямку базових промислових галузей, наукомісткішими, тоді як захід тяжіє до сільськогосподарського напрямку. Це теж певним чином відбивається на показниках інвестування та конкурентоспроможності української економіки.

Сукупність цих обмежень призводить до того, що рівень загальних інвестицій у національну економіку виявляється нижче необхідного для забезпечення швидкого розвитку господарства. Також не сприяють економічному зростанню країни такі технічні фактори, як: нерозвиненість національного фінансового сектора економіки, практична втрата енергетичної незалежності, недосконалість і

зношеність енергетичної інфраструктури, недостатній рівень комп'ютеризації національної економіки, нерозвиненість зовнішньоторговельної інфраструктури і нестабільна національна експортна політика, неврегульованість питань інтелектуальної власності та ін. Також останніми роками спостерігається падіння якості шкільної та вузівської освіти у порівнянні з попереднім періодом і все більше відчувається послаблення зв'язку вузівської освіти з конкретними проблемами економіки» [10, с. 227—228].

Переглянувши усі ці фактори, можна визначити, що ситуація надзвичайно складна і перед Україною є непочатий край роботи над власним самовдосконаленням, але ця ситуація далеко небезвихідна.

Перед Україною стоять три можливі типи постіндустріального розвитку:

- 1) поступовий розвиток економіки;
- 2) шокова терапія економіки;
- 3) постіндустріальний стрибок.

Найпасивнішим і найменш перспективним видом розвитку України є поступовий розвиток, який характеризується незначними, але постійними трансформаційними змінами економіки та перебудовою України на післяіндустріальний, а пізніше й постіндустріальний лад. Він може зумовити лише поліпшення життя населення, але поглибить відставання економічного розвитку від інших розвинутих країн, які теж не стоять на місці.

Шоковою терапією української економіки можна вважати стрімке становлення в Україні постіндустріального суспільства шляхом тимчасового зниження рівня життя населення, його доходів і форсування коштів для якісної перебудови сфер економіки, які є першочерговими для розвитку у зазначеному напрямі. Головним недоліком цього шляху розвитку є надзвичайно великий ризик, тому що в Україні налічується лише 13—18 % середнього класу населення, а більшість належить до нижчого, який внаслідок ще більшого погіршення рівня життя може не витримати тиску.

Останній тип перспективного розвитку України, який можна визначити як найрізкіший і найефективніший, називається постіндустріальним стрибком. Необхідно розуміти, що розвинуті постіндустріальні країни також не стоять на місці і навіть розвиваються набагато швидше ніж Україна. Тобто, навіть якщо Україна розкриє свій потенціал, дистанція між їхнім економічним розвитком буде навпаки збільшуватися.

Як же наздогнати західних партнерів, перестрибнувши через цю дистанцію якомога швидше? Трампліном для такого стрибку є саме інновації в тій сфері, де Україна має всі шанси стати конкурентоспроможною. Тому, найбільшою перспективою є поглиблення української праці у сфері міжнародного обміну та створення інформації, так як інформація поступово стала найважливішим товаром світу. Навіть один прорив у цій сфері зможе надати Україні достатньо коштів для розвитку економіки країни і навіть перевершити показники шокової терапії.

Висновки. Якщо говорити про становлення України як держави із постіндустріальним суспільством, то не слід бачити її як слабку чи безперспективну. На сьогодні наша держава має суспільство із доволі високим рівнем інтелекту та усвідомлення перспектив інформаційного й постіндустріального суспільства. Тобто, мислення і система цінностей українців цілком на рівні суспільства роз-

винених постіндустріальних країн світу. Тому для розвитку в першу чергу інноваційної, соціальної та інвестиційної діяльності, удосконалення освіти населення перспективи достатньо великі.

Досліджуючи у подальшому перспективи постіндустріального суспільства в Україні, слід визначити такі напрямки для розробки, як шляхи модернізації освіти, залучення інвестицій у розвиток освіти населення задля інноваційного оновлення економіки країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лебедько С.* Постіндустріалізм вже на порозі... Ось вона наша дилема: прокат чи супутники? / С. Лебедько // *Персонал-Плюс*. — 2007. — № 40 (243). — 23 жовтня.
2. *Архієв С.* Створення економіки знань — національний соціальний проект / С. Архієв // *Економічна теорія*. — 2004. — № 4. — С. 88—92.
3. *Верхоглядова Н. І.* Сучасні підходи до інвестування в людський капітал / Н. І. Верхоглядова, В. І. Кисла // *Економічний простір*. — 2008. — № 9. — С. 205—212.
4. *Вовканич С. Й.* Генерирование ценной информации: путь построения конкурентоспособного инновационного общества / С. Й. Вовканич // *Экономика Украина*. — 2005. — № 3. — С. 42—48.
5. Інформаційна політика України. Науковий контекст / Л. В. Губернський, Є. С. Камінський, Є. А. Макаренко [та ін.]. — К.: Либідь, 2007. — 358 с.
6. *Єрохін С. А.* Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічні аспекти): Наукова монографія / С. А. Єрохін. — К.: Видавництво «Світ Знань». — 2002. — 518 с.
7. Національна інноваційна система України і принципи побудови / І. П. Макаренко, П. М. Копка, О. Г. Рогожин, В. П. Кузьменко; за наук. ред. І. П. Макаренка. — К.: Інститут проблем національної безпеки, 2007. — 520 с.
8. *Иноземцев В.Л.* Модели постиндустриализма: сходство и различия / В.Л. Иноземцев // *Общество и экономика*. — 2003. — № 4/5 — С. 51—96.
9. *Иноземцев В.Л.* За пределами экономического общества. Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире / В.Л. Иноземцев. — М.: Academia; Наука, 1998. — 639 с.
10. *Геєць В. М.* Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. — Харків: Константа, 2006. — 272 с.
11. *Шнипко О. С.* Конкурентоспроможність України в умовах глобалізації: Автореф. дис... д-ра. екон. наук: 08.00.03 / ДУ «Інститут економіки та прогнозування України». — К., 2008. — 41 с.
12. *Савельєв Є. В.* Європейська інтеграція і маркетинг. Наукові нариси / Є. В. Савельєв. — Тернопіль: Карт-бланш, 2003. — 482с.
13. *Захарова О. В.* Управління інвестуванням у людський капітал: методологія, оцінка, планування: монографія / О. В. Захарова. — Донецьк: ДВНЗ ДонНТУ, 2010. — 378 с.

REFERENCES

1. Lebidko, S. (2007, October 23). Post-industrial society is already on the threshold... There is our dilemma: rolling or satellite? *Personal-Plus (Personel-Plus)*, 40 (273) (in Ukr.).
2. Arkhiev, S. (2004). Creation of knowledge economy is a national social project. *Ekonomichna Teoriia (Economic Theory)*, 4, 88—92 (in Ukr.).

3. Verkhogliadova, N. I., & Kisla V. I. (2008). Contemporary approaches to investing human capital. *Ekonomichnyi Prostir (Economic Space)*, 9, 205-212 (in Ukr.).
4. Vovkanich, S. Y. (2005). Generating of valuable information: the way of building competitive innovative society. *Ekonomika Ukrainy (Economy of Ukraine)*, 3, 42—48 (in Rus.).
5. Guberskyi, L. V., Kaminskyi Ye.Ye., Makarenko Ye.A., & others (2007). *Information policy of Ukraine. Scientific context*. Kyiv: lybid (in Ukr.).
6. Yerohin, S. A. *Structural transformation of national economy (theoretical and methodological aspects)*: Research monography. Kyiv: Publishing house «Svit znan» (in Ukr.).
7. Makarenko, I. P. (Ed.). (2007). *National innovative system of Ukraine and principles of building*. Kyiv: Institute for National Security Problems (in Ukr.).
8. Inozemtsev, V. L. (2003). Models of post-industrialism: similarity and distinctions. *Obshchestvo i Ekonomika (Society and Economics)*, 4/5, 51—96 (in Rus.).
9. Inozemtsev, V. L. (1998). *Beyond the borders of economic society. Post-industrial theory and post-economic trends in contemporary world*. Moscow: Academia — Nauka (in Rus.).
10. Geiets, V. M., & Seminozhenko, V. P. (2006). *Innovative perspectives of Ukraine*. Kharkiv: Konstanta (in Rus.).
11. Shnipko, O. S. (2008). *Competitiveness of Ukraine in the conditions of globalization*: thesis for gaining academic degree of the doctor of economic sciences. Kyiv (in Ukr.)
12. Saveliev, Ye. V. (2003). *European integration and marketing. Scientific essays*. Ternopil: Kart-blansh (in Ukr.)
13. Zakharova, O. V. (2010). *Managing of investing human capital: methodology, evaluation, planning: monography*. Donetsk: DNTU (in Ukr.).

УДК: 327 (32.019.5)

Валюшко І. О.¹,
аспірант,

Дипломатична академія України при МЗС України,
Київ, Україна. ivannavaljushko@gmail.com

ЕВОЛЮЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН: МИНУЛЕ І СУЧАСНІСТЬ

Анотація. Висвітлено роль інформації у веденні війн як явища, що набуває на сьогодні матеріального і стратегічного значення. Відзначається, що сучасні інформаційні технології та інформаційні війни мають тисячолітню історію. Проведено паралелі між минулим і сучасним концептом інформаційної війни. Одним із основних засобів інформаційного протиборства на ранніх стадіях розвитку військового мислення було маніпулювання інформацією через психологічний вплив. Втім набагато масштабніші виміри інформаційні війни набули у ХХ столітті з розвитком і діяльністю ЗМІ. Висвітлено сучасні інформаційні впливи у порівнянні з тими, що використовувалися тисячоліття тому. Показано, як змінилися форми і засоби інформаційних війн, а також, як збільшились опції можливих комбатантів у них. Визначено мету інформаційних операцій, описано основні «гравці» на інформаційному полі бою минулого і сучасності. Відзначено, що розвиток інформаційних технологій дозволяє вченим розробити принципово нові системи зброї за короткий термін.

¹ Valiushko I.O., Ph.D student, Diplomatic Academy of Ukraine, Kyiv, Ukraine. ivannavaljushko@gmail.com
EVOLUTION OF INFORMATION WARFARE: PAST AND PRESENT